

XALQ OG'ZAKI IJODI NAMUNALARIDA TO'Y MAROSIMI

*Xolmaxmedova Nodira**Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat
o'zbek tili va adabiyoti universiteti o'qituvchisi*

Maqolada xalq og'zaki ijodi namunalari, xususan, maqollarda to'y marosimi tasvirlarini tahlil etish orqali o'zbek xalqiga xos bo'lgan urf-odatlarining adabiyotda aks etishining o'ziga xosliklari ochib berilgan.

В статье раскрываются особенности отражения традиций узбекского народа в литературе посредством анализа примеров фольклора, в частности образов свадебного обряда в пословицах.

The article reveals the features of the reflection of the traditions of the Uzbek nationality in literature through the analysis of folklore examples, in particular, the images of the wedding ceremony in proverbs.

Kalit so'zlar: milliylik, umuminsoniylik, individuallik, qahramon ruhiyati, maqol.

Ключевые слова: народность, универсальность, индивидуальность, духовность героя, пословица.

Key words: nationality, universality, individuality, spirituality of the hero, proverb.

Adabiyot xalq hayotini aks ettirar ekan, u, albatta, ijtomoiy turmushdagi milliy, umuminsoniy jihatlarni badiiy ifodalashi tabiiy bir holdir. Milliylik va umuminsoniylik adabiyotning ruhida chuqur iz qoldiradi.

V. G. Belinskiyning ta'kidlashicha, san'atkor o'z asarida insonni aks ettirar ekan, o'sha inson ko'lanka emas, balki jonli odamning o'zi bo'lishi kerak; u jismoniy tuzilishga, xarakterga, axloqqa, o'z odatiga, xullas, uni hayotdagi boshqa odamlardan ajratib turuvchi barcha individual xossalarga ega bo'lishi lozim. Shuningdek, u muayyan millatga va ma'lum tarixiy davrga mansub bo'lmog'i darkor. Negaki, biror millat yoki xalqqa tobe bo'lmagan inson haqiqiy inson emas. Demak, badiiy asarda aks etgan milliylik san'atkorning xizmatigina bo'lib qolmasdan san'atning bevosita zarur sharti hamdir. Shu sababli, milliylik qanchalik aniq va chuqur aks ettirilgan bo'lsa, san'at asari badiiy jihatdan shu qadar yetuk bo'ladi.

O'zbek xalqining milliy urf – odatlaridan biri bo'lmish to'y marosimi hamisha shod–u xurramlik, yoshlik, go'zallik, kelajakka yaxshi umid va ezgu orzular ramzi sifatida o'tkaziladigan ajoyib bayramdir. Bu marosim barcha xildagi xalq san'ati, ashula, raqs bilan o'tkaziladi. U aslida asrlar osha sinovdan o'tgan, milliy asosda nishonlanadigan marosim hisoblansa–da, har bir davrda takomillashib, muttasil boyib kelgan. Bugungi kundagi to'y marosimlari bir necha asrlar oldingi marosimlardan ancha farq qiladi. Ayrim udumlar bugungacha saqlangan bo'lsa, ba'zilar rivojlanish natijasida umuman yo'qolib ketgan.

O‘zbek to‘ylari shaklan rang – barang bo‘lib, ular bir – birlaridan o‘tkazilish tarzi, ishtirokchilar tarkibi, vazifalari hamda ijro etiluvchi aytim va qo‘shiqlari jihatidan keskin farqlanadi. Bular: beshik to‘ylari, xatna (sunnat) va nikoh to‘ylari.

Xalqimizning xursandchilik bilan o‘tadigan bunday milliy marosimlari badiiy adabiyotda ham o‘z aksini topgan bo‘lib, adabiy janrlarning deyarli barchasida biz to‘y marosimi tasvirini kuzatishimiz mumkin.

Ota – bobolarimizning o‘tkir zehni mahsuli bo‘lgan maqollarda to‘y bilan bog‘liq holatlarni ko‘plab kuzatishimiz mumkin. Masalan:

Kerilganning uyiga bor,

Maqtanganning to‘yiga bor[4, 461].

Ushbu maqolda o‘zbek xalqining kamtarligi, mehmondo‘stligi kabi xislatlari o‘z aksini topgan. “Mehmon otangday ulug‘”, deydi xalqimiz. Har qancha mag‘rur va sarbaland kishi bo‘lmasin, o‘zbek uyiga kelgan mehmon oldida o‘zini kamtarona va sertakalluf tutishi kerak. Bu ota – bobolarimizdan qolgan, qon – qonimizga singib ketgan xususiyatdir. Boshqacha bo‘lishi mumkin emas. Maqtanganning to‘yiga bor. To‘y xalq bilan o‘tadi. To‘yga izzat – ikrom qilib kelgan barcha mehmonlarga e‘tibor berib, ko‘nglini toppish oson ish emas. Ko‘pchilikning ko‘nglini topish bir kishining ko‘nglini topishdan ko‘ra qiyinroq.

Har kim to‘ygan to‘yini maqtar[4, 463].

Bu maqolda “to‘yish” ma‘nosi keng ma‘noda qo‘llangan, ya‘ni to‘yga kelib do‘stlar diydoriga to‘yish, yaxshi suhbat va xush kayfiyatlar bilan dasturxonga qo‘yilgan noz- ne‘matlarga to‘yish, xush ovoz san‘atkorlarning xonishlari-yu raqqosalarning go‘zal xiromlariga to‘yish uchun boriladi. Mabodo dasturxondagi noz – ne‘matlar beqam-u ko‘st bo‘lib, yoningizda yaxshi suhbatdosh bo‘lmasa ham to‘yda o‘tirgandek bo‘lmaydi kishi. Aksi bo‘lsa ham to‘y kamchilik bilan o‘tgandek tuyuladi. Har taraflama yaxshi o‘tgan to‘yni, albatta, barcha maqtaydi. Bu esa to‘y egalariga ham xush yoqadi.

To‘yga borsang, to‘yib bor,

Yomonliging qo‘yib bor[4, 462].

Ushbu maqolni o‘ziga xos to‘yga boorish yo‘riqnomasi deb qabul qilsa bo‘ladi. Chunki to‘yga kishi faqat qornini to‘ydirish, tansiq taomlar yeyish uchun emas, balki vaqtini xush kayfiyatda o‘tkazish va madaniy hordiq olish, yor-u do‘stlar bilan diydor ko‘rishish uchun boradi. Axir to‘y xursandchilik, bayram, shodiyona kundir. To‘yga borayotgan kishi, albatta, qalbida ezgu tilaklar bilan to‘yxonaga tashrif buyurishi lozim. Birovning xursandchiligiga sherik bo‘lish ham bir san‘atdir.

To‘yga – qo‘shiq,

Azaga – yig‘i[4, 462].

Kuy – qo‘shiq, raqs, yaxshi kayfiyat, shodlik – xurramlik to‘yning ajralmas qismi hisoblanadi. Aynan mana shular bilan kelgan mehmonlarning ham, mezbonlarning ham ko‘ngli ko‘tariladi. Bularsiz to‘yni tasavvur qilib bo‘lmaydi. O‘z o‘rnida, azada yig‘i – sig‘i bo‘ladi. Chunki yaqin insonidan ayrilganlar yig‘i bilan o‘zini ovutadi, ko‘ngli bo‘shaydi.

To'yganga – to'y, to'ymaganga – tomosha[4, 462].

To'y insonning eng baxtli, quvonchga to'la kuni bo'lganidan keyin unda, albatta, turli – tuman o'yin – kulgular, tomoshalar o'tkaziladi. To'yga kelgan mehmonlar dasturxondagi noz – ne'matlardan tashqari uyushtirilgan sahna ko'rinishlarini ham tomosha qilib, kayfiyatlari ko'tarilishi tabiiy bir holdir. Maqolda ana shu holatlar nazarda tutilmoqda.

O'g'ilning to'yi – o'yin,
Qizning to'yi – qiyin[4, 463].

Bu maqol zamirida o'z farzandini begona joyga berishning qiyinligi, qizini uzatgan ota – onaning to'ydan keyin farzandini o'ylab qayg'urishi kabilar nazarda tutilgan. Bir kun ichida farzandi uyidan ketganiga ota – onaning ko'nikishi qiyin bo'ladi. O'g'ilni uylantirgandan keyin ham u ota – onasining yonida bo'ladi, kelin ham ular bilan birga yashaydi. Shuning uchun ham ota – onalar o'g'lining to'yida bitta farzandi ikkita bo'lganiga quvonib o'ynaydi. Qizining to'yida esa bolasining o'zidan uzoqlashayotganiga xafa bo'ladi. Lekin qizining baxtini topganidan xursand ham bo'ladi.

To'yning bo'ldi – bo'ldisi qiziq[4, 462].

To'yning o'ziga yarasha katta tashvishlari bo'ladi. To'y qiluvchi kishilar ana shu marosim ishlari bilan ovora bo'lib vaqt o'tganini ham bilmay qolishadi. To'ydan bir necha kun oldin tayyorgarlik, to'y o'tgandan keyin yig'ishtirish ishlari bilan bo'lishadi. To'y arafasida yaqin qarindoshlar bir necha kun davomida to'yxonada xizmatda bo'lishadi. Yaqinlar bir - birining diydoriga to'yishadi. Bu kunlarda qiziq voqea – hodisalar ham bo'ladi. Maqolda “bo'ldi – bo'ldi” deya to'y tayyorgarliklari nazarda tutilmoqda.

To'yga borsang, burun bor,
Burun borsang, o'rin bor[4, 462].

To'y ko'pchilik bilan bo'ladi. Unga qarindosh – urug'lar, qo'ni - qo'shnilar kelishadi. Maqolda “burun” so'zi ko'p ma'noli so'z sifatida qo'llangan bo'lib, “ertaroq”, “oldinroq” degan ma'noni bildirarmoqda. Demak, to'yga ertaroq borgan kishi yaxshi joyda, ko'ngliga xush yoqqan joyda o'tirish imkoniga ega bo'ladi. Kech qolgan esa bundan bebahra qolishi mumkin.

Umuman, adabiyot xalqning hayoti, kasb – kori, ijtimoiy ongini aks ettirish yo'li bilan uning milliy xarakterini ifodalaydi. Adabiyotning milliy xususiyatlari: millatlar hamda xalqlarning o'ziga xos alomatlar; ijtimoiy – siyosiy, tabiiy – geografik, ruhiy xususiyatlari; qahramonlarning tili, tashqi ko'rinishi, kiyim – kechagi, urf – odati; xalqning ijtimoiy va siyosiy hayoti, uning ijtimoiy – iqtisodiy tajribasi, milliy manfaatlarini nechog'li aks ettirganligi bilan aniqlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Жабборов И. Ўзбек халқи этнографияси. – Тошкент: Ўқитувчи, 1994.
2. Hoji Muin. To'y va aza marosimi haqida // Mehnatkash tovushi, 1919. 22 – mart.
3. O'zbek xalq maqollari. – Toshkent: Sharq, 2005.

4. Goldstein, B. (2017). A history of video in ELT. The image in English language teaching, 23-31.
5. Исраилова, М. Н. (2017). Формирование принципов устойчивого развития в обучении иностранным языкам. *Международные научные исследования*, (1), 161-163.
6. Исраилова, М. Н. (2016). Новые педтехнологии изучения латинского языка в медицинских вузах. *Психология и педагогика: методика и проблемы практического применения*, (53), 66-71.
7. Исраилова, М. Н. К ВОПРОСУ О СОВРЕМЕННОМ СОСТОЯНИИ ЛАТЫНИ. In Конференция состоялась 5 марта 2022 года на базе Ташкентского государственного стоматологического института по адресу: Республика Узбекистан, 100047, г. Ташкент, ул. Махтумкули, 103. Цель конференции—знакомство и обмен опытом в обучении и в работе с цифровыми данными, технологиями их применения в гуманитарных (р. 414).
8. Балашов, С. В., Вернер, И. В., & Бышевский, В. И. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МЕТОДИК ИНТЕРАКТИВНОГО ОБУЧЕНИЯ.
9. Minakov, O. E. E., Andreev, A. A., & Ostroushko, A. P. (2017). The diabetic foot syndrome. *Journal of Experimental and Clinical Surgery*, 10(2), 165-172.
10. Bosiers, M., & Schneider, P. A. (Eds.). (2009). *Critical limb ischemia*. Informa Healthcare.
11. Svetukhin, A. M., Karlov, V. A., IuA, A., Matasov, V. M., & Blatun, L. A. (1990). General principles of the treatment of suppurative wounds and suppurative surgical diseases. *Khirurgiia*, (12), 79-84.
12. Лысова, Д. П., & Лысова, М. П. (2015). Малые ампутации нижних конечностей при синдроме диабетической стопы. In *Бюллетень медицинских интернет-конференций* (Vol. 5, No. 5, p. 853). Общество с ограниченной ответственностью «Наука и инновации».